

Språkutviklende samtaler

Av Fikria Akkouh

Å tilegne seg språk er mer enn å lære ord og begreper. Det handler i like stor grad om å forstå hva språket brukes til, og hvordan det brukes i ulike situasjoner og overfor ulike mennesker. Derfor er samtale av stor betydning både for barns språkutvikling og for muligheten til å skape mening i samhandling med andre barn og voksne.

Samtaler i barnehagen

Barnehagens hverdag byr på utallige muligheter for utforskende samtaler. Samtalene foregår både mellom barn og voksne og barna imellom, og de finner sted i formelle og uformelle situasjoner. Samtaler i uformelle situasjoner er ofte omtalt som hverdagssamtaler og kan oppstå spontant under f.eks. lek, måltider, påkledning og på tur. Hverdagssamtalene kommer gjerne i gang ved at barn eller voksne kommenterer eller har spørsmål til det de er opptatt av i øyeblikket, eller til noe de har opplevd. De formelle samtalene er en del av aktiviteter som høytlesing, samlingsstund, barnemøter eller opplegg i forbindelse med prosjekt- og temaarbeid. Slike samtaler er i større grad forberedt. Personalet har som regel planlagt hva samtalen skal handle om og har tenkt gjennom spørsmål som vil styre samtalen mot dette. Også her kan personalet oppmuntre barn til spontane dialoger. Barn får gjerne assosiasjoner som de ønsker å dele. Mange gode samtaler kan finne sted både i uformelle hverdagssamtaler og i mer formelle samtaler, ved at personale skaper rom for barns initiativ og følger dem videre (Gjems og Løkken 2011).

Samtalens betydning for språktilegnelse

Barn lærer språk gjennom å bruke språket aktivt. Deltagelse i mange og gode samtaler kan derfor bidra til at barna tilegner seg et rikt og variert språk. Barna vil få mulighet til å sette ord på sine kunnskaper, lære nye ord og fylle ordene med innhold. De formulerer setninger og tilegner seg språklige strukturer i en meningsfull sammenheng. Gjennom samtaler kan barn få erfaringer med hvordan de kan fortelle, forklare, diskutere og argumentere.

For barn som lærer norsk som et andrespråk, kan samtalen bidra til at nye norske ord presenteres i en sammenheng som gir ordene mening. En forutsetning for gode samtaler er at barn får bruke språket i trygge relasjoner. Det vil gi muligheter til å utforske språket og oppleve seg selv som en likeverdig samtalepartner.

Å samtale på morsmålet

Mange barn som begynner i barnehagen har et annet morsmål enn norsk. For de barna som er i startfasen av sin norskspråklige utvikling, vil muligheten for å ta i bruk morsmålet være avgjørende for om de får delta i språklige aktiviteter som samsvarer med deres aldersadekvate utvikling. Barn som nettopp har begynt å lære norsk, vil ha et begrenset vokabular på norsk. Det er viktig at barna i denne perioden ikke blir fratatt gleden, opplevelsen og utviklingsmulighetene som ligger i samtaler der de undrer seg, resonnerer, argumenterer, fantaserer og forteller om ting utenfor her og nå (Høigård, 2006).

Både foreldre og barnehagepersonale kan ivareta barnas behov for å delta i slike samtaler. Barna vil ha stor glede av å samtale på morsmålet sitt med personale de deler morsmål med. Det å ansette flerspråklig personale kan bidra til at flere barn får mulighet for en slik støtte. Dersom noen i personalgruppa snakker barnas morsmål, er det også lettere å få tilgang til barns tanker og undringer enn når ingen deler morsmål med barnet.

Språkarbeid eller språktrening?

Til tross for samtalens betydning for barns læring og utvikling, er hverdags samtalen lite prioritert i barnehagens språkarbeid. Forskning viser at dette gjelder spesielt for språkarbeid knyttet til minoritetsspråklige barn (Sandvik mfl. 2014).

En forklaring på dette kan være de siste årenes økende fokus på minoritetsspråklige barns manglende beherskelse av det norske språket når de begynner på skolen. Det har flere steder resultert i overordnede mål om å lære barna bestemte ferdigheter før de begynner på skolen. Dette kan lett føre til at språkarbeidet i større grad blir styrt av læremidler og preget av «treningsopplegg» i mindre grupper. En slagside ved et slikt fokus kan være at oppmerksomheten i for stor grad rettes mot språkets form, som uttale og grammatiske strukturer, og ikke mot språket i bruk.

Samtidig kan det å delta i små grupper gi gode muligheter for samtaler. I en mindre gruppe kan personalet ha fokus på at alle får delta, og at de forstår og får gjøre seg forstått. Her kan barna få støtte til å fortelle om egne erfaringer, følelser og assosiasjoner. Det kan være en fin mulighet til å utfordre samtalemønstre som kan etablere seg i en barnegruppe der barn i ulik grad er språklig aktive. Noen barn kan få nye erfaringer med å dele egne tanker og opplevelser, og andre øve seg på å lytte.

Likeverdighet i samtalen?

Det viser seg at ikke alle barn får god tilgang til samtale i barnehagen. Gjems (2011) som forsket på samtalsituasjoner i barnehagen, fant at det var de taleføre barna som kom raskest og mest til orde, og at de stille og forsiktige barna ikke så lett slapp til. Barn som er i ferd med å lære norsk, er ofte i en sårbar situasjon og kan være stille og forsiktige av den grunn. I mange tilfeller vil de komme i skyggen av de mer taleføre barna som behersker norsk bedre. Det ser dessuten ut til at voksnes dialog med minoritetsspråklige barn preges av at barna skal lære noe av samtalen og at det gis lite rom for spontanitet og barnas egne initiativ.

En studie av samtaler i danske barnehager (Palludan 2005) viste at voksne i barnehagen gjerne benyttet en undervisende tone i samtaler med minoritetsspråklige barn. Den undervisende tonen bærer preg av en mangel på likeverdighet i dialogen, den voksne snakker først og fremst *til* barnet og ikke *med* barnet. Denne samtaleformen gir små muligheter til å utvide samtalen og dårlige vilkår for fabuleringer og undringer. Samtalen stopper gjerne opp. Barna gis en rolle som objekt for samtalen og regnes på denne måten ikke som en likeverdig samtalepartner.

Palludan ser at samtaler med majoritetsspråklige barn kjennetegnes av en mer dialogisk samtaleform, og preges av det hun kaller for en utvekslingstone. I utvekslende samtaler er både barn og voksne aktive. Dette kan gi barnet tilgang til ytterligere språklig samhandling, og en helt annen aksept i samhandlingen.

Hvordan engasjere alle barn i samtale?

Barns språktilegnelse skjer kontinuerlig. Naturlige sosiale situasjoner der barn er sammen om noe de er opptatt av, er gode utgangspunkt for å tilegne seg språk. Det kan være i lek, på turer og i ulike hverdagssituasjoner, når barn undrer seg over noe, lager noe, tulatesnakker og har det gøy sammen. En viktig oppgave for personalet er derfor å være tilstede der barna er og gripe øyeblikkene til å samtale med barna om det de er opptatt av. Det er lurt å benytte åpne spørsmål som inviterer til fabulering eller som viderefører og utvider barnas utsagn. Gjentakelse av barns ytringer med spørrende tonefall og kroppslig kommunikasjon med spørrende uttrykk i ansiktet, ulike bevegelser og gester, vil oppmuntre og invitere barn til å være språklige aktive (Gjems & Løkken 2011).

For barn som er i ferd med å lære seg norsk, er også bilder og annet konkretiseringsmaterieell gode hjelpemidler for å sette i gang samtale og støtte barna i samtalen. En avgjørende forutsetning for gode samtaler er at barna får være deltakere i et inkluderende fellesskap der personalet tar utgangspunkt i barnas ulike erfaringer og opplevelser og viser interesse for det barna vil formidle. Avsnittene under handler om ulike måter å engasjere barna i samtaler på.

Konkreter som inspirasjon og utgangspunkt for samtale

Barn som er i ferd med å lære norsk, kan ha vanskeligheter med å samtale uten støtte. Både bilder og fysiske gjenstander kan støtte og inspirere barn til å sette ord på sine tanker og fortelle om sine opplevelser. Bilder fra felles opplevelser og illustrasjoner fra bøker eller fortellinger barnehagen jobber med, kan henges opp på veggen og være utgangspunkt for samtaler.

Ute på tur er det mye å se og kjenne på. Det er viktig at personalet er oppmerksomme på det barna får øye på og blir opptatt av. Noe av dette kan tas med tilbake til barnehagen og være med på å gjenkalle situasjoner og steder gjennom samtaler i ettertid.

Barna kan gjerne utstyres med digitalt kamera, smart-telefon eller nettbrett og få lov til å ta egne bilder på tur. Barn vil ofte feste seg ved helt andre ting enn voksne, og bildene kan bli utgangspunkt for interessante samtaler. Tospråklig avdeling i Porsgrunn kommune har gode erfaringer med å jobbe på denne måten. De har blant annet brukt bildene til å lage digitale bøker sammen med barna. Personalet opplevde at barnas bilder bidro til flere samtaler, og at de snakket med barna om temaer de ellers ikke ville fanget opp at barna var interessert i. Under følger en kort beskrivelse av prosessen med å lage digitale bøker.

Barna tar bilder av ting de er opptatt av. Etter at bildene er tatt, velger hvert barn ut fem bilder som brukes til å lage en bok på iPaden. Barnet forteller om hva det ser på bildet og hvorfor de valgte nettopp dette bildet. Det tas opptak fra samtalene på norsk og morsmål som legges på hvert bilde (Allum 2014, morsmal.no).

Gjennom bildene og opptakene fikk barna mulighet til å benytte både det norske språket og morsmålet sitt. Dette er et fint eksempel på at konkreter kan fungere både som utgangspunkt og som støtte for samtale.

Leseaktiviteter

Høytlesing av barnebøker kan være en stor inspirasjon til samtaler. Både teksten og illustrasjonene kan åpne for barns undring og nysgjerrighet. Ved å være oppmerksom på hva barna blir opptatt av og ønsker å samtale om, kan personalet bli bedre kjent med hvordan barna forstår og skaper mening om innholdet i bøkene (Solstad 2016).

Når den voksne utdyper og forklarer ord og uttrykk i teksten, kan dette bidra til at barna tilegner seg nye ord og begreper og prøver dem ut i samtalen. Slik kan høytlesing gi barna muligheter for kognitivt utvidende samtaler.

Personalet har en viktig oppgave med å finne fram til bøker og fortellinger som er tilpasset barnas alder, interesser og språkforståelse. Flerspråklige bøker med norsk paralleltekst kan bidra til at barn som er i ferd med å tilegne seg norsk kan få tilgang på fortellinger som vekker engasjement. Når de blir kjent med fortellingen på sitt morsmål, vil det være lettere å bygge opp en forståelse av innholdet også på norsk. Ulike måter å formidle en bok på kan bidra til at barn får utvidet sin norskspråklige forståelse og gjennom dette får muligheter for spennende samtaler.

Inkluderende fellesskap

Atmosfære av lyst og glede, trygghet og tillit er avgjørende for at barn skal ta i bruk det norske språket. Det er ofte en kombinasjon av valg av tema og et anerkjennende og inkluderende fellesskap som oppmuntrer barn til å bruke språkene sine. Det å kunne le og ha det gøy sammen kan bidra til at vi tør å snakke mer og åpne for morsomme samtaler, slik som i denne fortellingen:

På tur med barnehageavdelingen hadde en assistent spesielt ansvar for to flerspråklige barn. Det var sølete vær, og assistenten hadde ikke på seg godt nok fottøy. De tre hadde et felles prosjekt med å gå utenom søledammene, og snakket om dette mens de gikk. Det var god stemning og mye humor mellom de tre. Dagen etter kom foreldrene til de to barna og spurte assistenten hvordan det hadde gått med føttene hans. Barna hadde snakket mye hjemme om det som hadde skjedd på turen. Opplevelsen engasjerte dem så mye at etter å ha samtalt om dette på norsk i barnehagen, hadde de kommet hjem og fortalt om opplevelsen på morsmålet. (Giæver 2014:115).

Denne fortellingen illustrerer hvordan den voksne ved hjelp av humor, respekt og dialog motiverte barn til å være språklig aktive, både mens de var sammen på turen og med foreldrene hjemme etterpå.

Utgangspunkt i barns erfaringer, interesser og opplevelser

For at barn skal delta aktivt i en samtale, må de kjenne interesse for å delta. Barnas opplevelser, erfaringer og interesser er derfor alltid et godt utgangspunkt for samtale.

Personalet kan spille en nøkkelrolle ved å legge til rette for at barna får mange gode opplevelser sammen. Dette er særlig viktig når barna har ulike referanser utenfor barnehagen. Barnas fellesopplevelser vil både fungere som utgangspunkt for samtale, og som støtte for språklige forhandlinger, slik som i eksemplet under.

To gutter fikk servert grøt til formiddagsmat. Armand snakker bare norsk, mens Bashir er tospråklig.

Armand: "Skal vi kappete?"

Bashir: "Nei, det gjør vi ikke!"

Armand: "Jo! Husker du ikke trollet da?"

Bashir: "Ja, vi kappspiser!" (Hanken barnehage i Telemark i NAFO, 2010)

Fortellingen viser hvordan Bashir som fremdeles ikke behersker ordet *kappete*, fikk utvidet sitt ordforråd gjennom en språklig forhandling med kameraten. Dette var mulig fordi begge barna hadde den samme referansen, eventyret om Askeladden som kappåt med trollet.

Interesse for barnas intensjon

I gode samtaler opplever barn at de når frem med det de har på hjertet. Dette krever at den voksne er interessert i å få tak i barnets intensjon og tydelig viser det, ved for eksempel å spørre seg: *Hva vil du fortelle meg?*

Når barn opplever å bli hørt, vil det gi lyst til å snakke og til å ta i bruk stadig flere ord. Dette er spesielt viktig med tanke på barn som er i ferd med å lære seg norsk, fordi mange i utgangspunktet vegrer seg for å snakke. Barn som er i ferd med å lære seg norsk vil ofte kunne mangle ord og uttrykk for å formidle opplevelser, interesser eller behov. Da er det viktig at personalet er nærværende med sin oppmerksomhet og forstår og støtter barnet med ord og uttrykk de ikke behersker. I eksemplet under ser vi hvordan et barn kan få språklig støtte.

Samtalesekvensen finner sted under et måltid, og tar utgangspunkt i butikkleken barna nettopp har deltatt i. Barna forteller hva de har kjøpt i butikken, og litt ut i samtalen er det en tospråklig gutt som forsøker å formidle hvilken is han liker. Sekvensen er hentet fra NAFO-filmen [Flerspråklig arbeid gjennom rollelek](#).

Gutt: *(Forklarer hvilken is han liker ved å bruke enkeltord på morsmålet.)*

Voksen: *Sjokoladeis?*

Gutt: *Nei, is med sånn pinne. Så kan du spise sånn og så spise sånn fra herifra også. (Han viser med kroppsspråk at en kan spise på toppen og på undersiden av isen.)*

Voksen: *Er det sånn med kjeks du tenker på?*

Gutt: *Ja!!! (Tydelig tilfreds.)*

Samarbeid med foreldre

Dialog med foreldrene er av stor betydning i arbeidet med at alle barn skal få utvikle sine språk i barnehagen. Gjennom foreldresamarbeid kan personalet få innblikk i barnas erfaringer utenfor barnehagen, og de får mulighet til å sette i gang samtaler knyttet til noe barnet har opplevd i hjemmemiljøet. Det kan handle om at en familie nettopp har feiret Newroz; iransk nyttår, eller at en familie skal besøke besteforeldre i Polen i sommerferien.

Når foreldre får et tillitsforhold til barnehagen, vil det være lettere for dem å fortelle om sine barns oppvekst, også når det dreier seg om erfaringer som ikke deles av mange. Bilder eller yndlingsleker kan være en god støtte i slike samtaler. Personalet kan bygge på dette i barnehagens videre arbeid. Personalet bør også oppmuntre foreldre til å samtale med barna om det de har opplevd i barnehagen.

Barnehagen har også mye å hente ved å involvere foreldrene i ulike pedagogiske aktiviteter. En barnehage som har gode erfaring med dette, er Bikuben barnehage i Sunndal kommune. Under følger et eksempel på hvordan barnehagen involverer foreldrene i språkarbeidet.

For oss er foreldrene en viktig ressurs for å involvere barnas førstespråk i språkarbeidet i barnehagen. De oversetter ordene sammen med oss, og de jobber med begrepene hjemme parallelt med vårt arbeid i barnehagen. De får med seg begrepskartene hjem, slik at barn og foreldre lettere kan snakke om barnehageopplevelsene på morsmålet. Kartene henges opp på avdelingen, og de brukes i samling. Vi ser at barna gradvis utvikler bedre forståelse for hva ordene betyr på begge språk, og at de bruker ordene aktivt i samtaler både med barn og voksne. Slik bidrar vårt arbeid til at barna utvikler begrepsapparatet sitt og utvider ordforrådet sitt på flere språk (Åsen, 2013).

Dette eksempelet viser én av mange måter å samarbeide med barnas foreldre på. Det kan også være fint å samarbeide om å utvide barnehagens utvalg av sanger, rim og regler på barnas morsmål. Dette kan vekke interesse hos alle barna på avdelingen og bli gode utgangspunkt for samtaler.

Litteratur:

Allum N. (2014) IKT i språkutviklingen - bruk av iPad for å dokumentere flerspråklige barns språkutvikling på morsmål og norsk. *Morsmal.no*.

<http://www.morsmal.no/3625-ikt-i-sprakutviklingen-bruk-av-ipad-for-a-dokumentere-flerspraklige-barns-sprakutvikling-pa-morsmal-og-norsk>

Aspøy M. & Bråten B. (2014) Språklige rollemodeller- Hvordan barnehageansattes kompetanse om språk kan styrkes. *Fafo-rapport 2014:06*.

http://www.udir.no/Upload/barnehage/Forskning_og_statistikk/Rapporter/20354.pdf?epslanguage=no

Bae, B. (2009). Samspill mellom barn og voksne ved måltidet. Muligheter for medlæring? *Nordisk Barnehageforskning, Vol 2, Nr 1*.

<https://journals.hioa.no/index.php/nbf/article/view/246>

Bleken U. & Vedeler L. (2013) Barns lek og språkutvikling kan ikke atskilles. *Første steg nr. 1 2013*

https://www.utdanningsforbundet.no/upload/Tidsskrifter/Første%20steg/FS_1_13/Fs%201%202013_46-48.pdf

Gjæver, K. (2014) *Inkluderende språkfelleskap i barnehagen*. Fagbokforlaget. Bergen.

Gjems L. & Løkken, G. (Red.) (2011). *Barns læring om språk og gjennom språk. Samtaler i barnehagen*. Cappelen Damm Akademisk. Oslo.

Gjems, L. (2009). Sosiokulturelle perspektiver på samtalen som læringsarena – 9 spørsmål som inviterer barn til språklig deltakelse. *Tidsskriftet FoU i praksis nr. 2 2009*.

<http://tapir.pdc.no/pdf/FOU/2009/2009-02-2.pdf>

Gjems L. (2008) En samtale i barnehagen er ikke bare en samtale. *Første steg 4/8*.

Høigård, A. Mjør, I. Hoel, T (2009). *Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen*. Fagbokforlaget. Bergen.

Palludan, C. (2008) *Børnehaven gør en forskel (2. utg.)*. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag. København.

Sandvik, M. Garmann, N.G og Tkachenko, E. (2014) *Synteserapport om skandinavisk forskning på barns språk og språkmiljø i barnehagen i tidsrommet 2006-2014*. Høgskolen i Oslo og Akershus.

<https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/forskningsrapporter/synteserapport-om-sprak-og-sprakmiljo.pdf>

Solstad T. (2011) i Gjems L. & Løkken, G (Red.). (2011). *Barns læring om språk og gjennom språk. Samtaler i barnehagen*. Cappelen Damm Akademisk. Oslo.

Solstad T. (2008) *Les mer!* Universitetsforlaget. Oslo.

Solstad, T. (2016). *Samtaler om bildebøker i barnehagen – en vei til opplevelse, lek og meningsskapning*. Universitetsforlaget. Oslo.

Tholin, K & Jansen, T (2011) Demokratiske samtaler i barnehagen? *Nordisk barnehageforskning Vol.4, Nr. 2*.

<https://journals.hioa.no/index.php/nbf/article/view/310>

Østrem, S. m. fl. (2009). *Alle teller mer- En evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart*. Rapport 1/2009. Høgskolen i Vestfold. Tønsberg.

Åsen B. (2013) «Au, jeg slo meg i hodet!» – Å gi ordene innhold. *Barnehagefolk* 3-2103

<http://nafo.hioa.no/wp-content/uploads/2013/08/Artikkel-BikubenBarnehagefolk-Au-jeg-slo-m.pdf>